మధురగీతికలు— ౮

పాలతరగలు

రెండవముద్రణము.

ప్రకాశకుఁడు
నాళము కృష్ణరావు.

కా వ్య వీ ధి

ముచ్చట

ఈరచయిత కృష్ణరాయఁడు నాయనుంగునెచ్చెలి. ఈతని కృతులలో నాచదువక కడమవడినవి లేవు. మామనసు గలిసిన నేస్తమునకు గుఱుతుగా, ఈకృతికి పసదనముగా నాతోఁచిన ముచ్చట్లు పచరింతును. నెయ్యునియెడఁ గల కూర్మియు, ఈరచనయందలి గుణవిశేషమును నన్నీతగని పనికి బురికొల్పినది. అలఁతినయ్యు నీపెద్దపనికి తెగించితిని.

'గుణాః పూజాస్థానమ్ గుణిషు న చ లిఙ్గమ్, న చ వయః' అని పెద్దలసుద్ది. కావున, ప్రకృతము నేస్తము జోలి మఱచి వస్తువుపై గుఱి నిలిపి నా కనిపట్టినవి వెలువరించుట లెస్స. ప్రక్కపాటులకును, ఇచ్చకములకును ఎడమీక చేతనైనట్లు ముచ్చటింపఁ గడంగుదును.

కవిపట్టము:

తలఁపు తేఁటను దగిన పలుకుతీపియు, నడకపొందిక నలవరించు నుడులకూర్పును, అన్నిటికి పన్నెసెట్టు ప్రసన్నతయు ఈతనికవితకు మేలితోడవులు. ఏరికోరి పుడికిపుచ్చుకొనిన వస్తువును నిజభావసంస్కారముచే దిద్ది తీర్చి ముద్దుగఁ గూర్చు నేర్పు ఈరచయితలోన పుట్టినది. జాను తెలుఁగు నుడియందలి తరితీపి సొంతముగ చవిగొని త్రేఁచినాఁడు; తనరచనలలోఁ బొంగిగి చూపినాఁడు. తలఁపున పలుకు మొలిపించినాఁడు; పలుకునఁ దలఁపు వెలయించినాఁడు. పలుకునాణెము ఒట్టుటలోను, చతురచాతుర్యోక్తుల బచరించుటలోను జాణ యనిపించుకొన్నాఁడు. పలుకుపలుకున గిరాకీ చేరగాఁడు. ప్రొద్దువిలువ కన్న సుద్దివిలువ హెచ్చు.

వస్తుసృష్టియందు కౌశలము జూపినాఁడు. పలుకుబడి కందిన పాఁతసరకునకు క్రొమ్మెఱుఁగు లిచ్చి విలువ పెంచిన గడుసరివర్తకుఁడు. దుబారావెచ్చమునకొప్పఁడు. తనరచనల నన్నిట తనపొదుపు, తనవైలక్షణ్యమును ముద్రించినాఁడు. వృత్తముల నన్నిటిని దడవి తుదకు గీతికను వలచినాఁడు. తనగీతిక లోఁగొనని భావము లేదు. తనకలము గురియని రసము లేదు. కరుణమా?- కఠినపాషాణము నేని కరఁగింపఁగల ఈతని 'గోగీతము' 'పాపాయి' 'అపవాదము' 'పైడిలేడి' "కుంద" లోనగునవి చూఱ లీయఁగలవు త్యాగశీలమా?- ఈతఁడు రచించిన 'తేనెచినుకులు' లోని "కేసబియాంక" "బాలవీరుఁడు" "సత్యకాముఁడు" మొదలుగాఁగల గీతికల యందు ధ్వనింపఁగలదు. చరిత్రయా?-'శివాజీ శీలము' 'అక్బరు నిర్వేదము' మున్నగు కతలలో ప్రతిఫలింపఁగలదు. పరిహాసకమా?- ఈచిన్నిపొత్తమునందలి 'కవి-ధనికుఁడు' 'చెవిటిభాగవతము' 'లక్క-గేదె' 'జీవహింస' మొదలగునవి విందు సేయఁగలవు ఇట్లెన్నేని గలవు. పట్టీవ్రాపె పఠితను విసిగింప నొల్లను. పదలుబ్ధుఁడయ్యు భావసామ్రాజ్యములను నిర్మించినాఁడు. జిలుగు చిత్తారినగిషీలలో రచనపనితనమును చూపినపట్లు లున్నవి. పుష్పాడితిప్పలఁ బయనించు పుష్పరథము కృష్ణరాయని శైలియని ఒక్కమాటలో ననవచ్చును. తనవలెనే శిలబద్ధమగు గతులలోఁ దనవాణిని నడపించినాఁడు. తనలేఖినిని రసాధిదేవతకుఁ గానుక వట్టినాఁడు. కవిపట్టము నధిష్ఠించి 'మధురకవి' యనిపించుకొన్నాఁడు. నేఁటి కవితిలకులలో నొక్కఁడుగ గణ్యత గన్నాఁడు.

కవిత్వము:

"వ్యంగ్యము లేనిది కవిత్వము కాదు:—వట్టి వాచ్యము. కవిత్వము లేని వ్యంగ్యము ఛాందసము."- టాల్స్టాయ్.

వ్యంగ్యముం గూడిన కవితయే కృష్ణరాయనిరచనకు ముఖ్యలక్షణము. పరిశ్రమము లేని పదజాలమున భావతీవ్రత గోచరించినది. ప్రాతపలుకు మొత్తమునుండి క్రొత్తతలంపులు కోరగించినవి. మలుపులు మెలికలు లేని లలితగతులకుం బుట్టినిల్లు. సూటిగ అంతఃకరణమును గిలిగింతలబెట్టు ఫణితి. ఉత్ప్రేక్షలుండవు. శ్లేషలుండవు. సమాస సమ్మర్దము లుండవు. లోకజ్ఞతయందు అతిలోక భావములను స్ఫురింపజేయు నైపుణ్యము చూపడినది. ప్రకృతివిలాసము నావిష్కరించుటయు కవితకు పరమార్థమని వెల్లడించినది. వస్తువుమీఁద చూపు, ధ్వనిమీఁద మోజు, రసముమీఁద మనసు, నానుడియందుతీపి, పలుకునాణెముమీఁద మరులు, భావమున మెలఁకువ, వృత్తియెడ స్వాధీనత, ప్రకృతిమీఁద ప్రభుత్వము గలిగి ప్రశంసాభాజనమయిన కవిత్వమే కృష్ణరాయనివశవర్తినియైనది. పూర్వాంధ్రకవితాగుణములకుం బొత్తుకూర్చినది. కాలము ననుసరించినది. రసపిపాసువై అటనట వ్యాకరణము నొత్తిగించి రసము సేకరించినది. వాడుకమాటలకుం దిగుపట్టుల తావొసంగి భావమునకు జీవముపోసినది. స్వాతంత్ర్యముం జాటి ప్రశస్తిగాంచినది. "వజ్రాదపి కఠోరాణి, మృదూని కుసుమాదపి" అనినట్లు, సజ్జనునిచిత్తమును సాధ్వీశీలమును దలపించు నితనికవితాలత తెలుఁగునుడిపొలమున మేలివలపుల విరజిమ్మినది.

ప్రయోజనము :

మెత్తని చిట్టినొడువులలో తరగతికిఁదగిన తలఁపులను బొదిగి గీతములుగ పోతపోయఁబడినది ఈపాత్రము. ఇందలి ఒక్కొకకతయు ఒక్కొకధర్మమును రుచి పుట్టునట్లు చిత్రింపఁబడినవి. శిశువుల కోమలము లగు చిత్తవృత్తులకు ఇంపితమగు శైలి యున్నది; ఉత్సాహము పుట్టించు కత లున్నవి. ఈగ్రంథమునందలి బోధనలు బాలుర ధార్మిక జీవనమునకు, తల్లిపాలవలె, తుష్టిని పుష్టిని బెంపఁగల వనిన అతిశయోక్తి కాదు. రసజ్ఞులు ఈకవికృతముల ప్రయోజనము నెఱిఁగి వినియోగింతురని తమవివేకమును చాటినవారగుదురు; బాల-బాలికల భావిజీవనములకు సంస్కారపథములఁ జూపిన పుణ్యముకట్టుకొందురు. ఇట్టిగ్రంథముల మూలమున కృష్ణరాయఁడు, తెలుఁగుతల్లికి ఊడిగము చేయుటయు కాదు- తన 'ముద్దు' కైతలను లోక మేఁగించుటయుకాదు- ఈద్వారమున తెలుగుబిడ్డలకు తల్లిమీఁదతీపుగలిగించినాఁడు; తెలుఁగుకైతయెడవలపుగొలిపినాఁడు; దేశసేవాపరాయణత తెలియఁజెప్పినాఁడు; భారతీయధార్మిక జీవనమునకు మప్పినాఁడు; ఇట్లు 'మానవసేవ' నుద్ధరించినాడు; కృతార్థుఁడైనాఁడు. కవి యని మఱచి, కన్నతల్లి ననుకొని, బిడ్డలకు వినోదముగ సుద్దులలోబుద్దులుగ అపినాఁడు మా 'మధురకవి'-

"మ్లానస్య జీవకుసుమస్య వికాసనాని,
సంతర్పణాని సకలేంద్రియమోహనాని,
ఏతాని తే సువచనాని...........
కర్ణామృతాని మనసశ్చ రసాయనాని."

సభాజనములు:

నిసుఁగుల లేఁతమనస్సులకు తేలికగ నెక్కునట్టి పఠన గ్రంథములు లేని కొఱఁత దీర్ప ప్రత్యేకముగ నీతికథలను గీతికలలో రచించుటకు, కృష్ణరాయఁడు వెదకిన తెన్నులు, చదివిన పొత్తములు, పట్టిన యోగము, పడిన శ్రమ మొగ్గ దొడిగినది. ఆపువ్వులే 'మనుఁగీతికలు' పేరి మంజరినుండి వెలువడిన ఆ "తేనెచినుకులు"ను, ఈ "పాలతరగలు" ను; ఇంకను ఇట్టి ప్రచురణములు వరుసగా సాగించుటకు చాలినంత సామగ్రి నితఁడు సమకూర్చుకొన్నాఁడు. ఇందు స్వతంత్రరచనలతో ఆంగ్లానువాదములును జతపడినవి. పై ప్రచురణములలో 'తే నె చి ను కు ల' నాదరించి, 'టెక్స్టుబుక్కు కమిటీ' వారు గుణజ్ఞు లనిపించుకొనిరి. ఇట్లే కమిటీవారు తమచూపులను ఈ "పాలతరగలు" మొదలుగా రాఁగల ప్రచురణములయెడఁ బఱపి, తమకొదవిన యవకాశమును వినియోగించి, రచయితకు ప్రోత్సాహము, దాన తెలుఁగుబిడ్డలకు తెలివితేటలను గూర్తురని తమగుణజ్ఞతతో ధర్మజ్ఞతయు నెల్లడి కాఁగల దని విన్నవించుచున్నాను.

హెచ్చరిక:

ఇట్టి మెచ్చులు అగ్గింపులు సహజమగు నలసత్వమును పెంపు చేయకుండుఁగాతమని నాయనుంగును కృష్ణరాయని హెచ్చరింతును. గుణజ్ఞుల యాదరాతిశయము ఈకవికలమునకు సానదాయి యై పదనుపెట్టు గాక.

రాజమహేంద్రవరము, ౬–౧౨–౧౯౩౮

తనవాఁడు,
మున్నంగి–శర్మ.

చెఱువు - సెలయేఱు.

"ఏల పాఱెదు సెలయేఱ! ఇంతవడిగ?
మండువేసఁగి వచ్చుచునుండె వేగ,
కూర్చుకొనరాదె యీలోన కొంతజలము?"
అనుచు కాసార మేటితో ననియె నిట్లు.

"చెల్లునే యిట్లు పలుకంగ చెఱువ! నీకు?
తనదుసౌఖ్యము నాసించి మనుటకంటె
పరులమేలునకై చావ బాగు కాదె?"
అనుచు సెలయేఱు కొలనితో ననియె బదులు.

భీష్మముగ నంత నరుదెంచె గ్రీష్మఋతువు;
చెఱువుజల మెల్ల నెండి నిశ్శేష మయ్యె,
చెట్టుచేమలు శుష్కించె, చేను లెండె,
పులుఁగు లన్నియు నటు నిటు తొలఁగి చనియె.

వఱ్ఱులొడ్డుచు పాఱె ప్రవాహజలము,
కుసుమవర్షము కురియించె కుజము లెల్ల,
మంగళంబుగ పాడె విహంగతతులు,
మెల్లఁగా వీచె చల్లని పిల్లగాలి.

ఎచటి కేగెదు కీరమా !

బాలిక : ఎచటి కేగెదు కీరమా ? ఇందు రమ్ము.
ఏటి కాయాసపడెదవే యెగిరి యెగిరి ?
పసిడితీఁగెల యల్లిన పంజరంబు
వ్రేలఁగట్టితి నల్లదే, ప్రాలు మందు.

దోరపండిన నునుపారు దొండపండ్లు
పరువమొందిన తీయని పనసతొనలు
కుడువఁబెట్టెద నిచ్చలు, కడుపునిండ
ఆరగింపుము కీరమా ! హాయి మీఱ.

చిలుక : మోద మందితి బాలరో నీదుదయకు ;
డంబు మీఱిన నీపంజరంబుకంటె
మఱ్ఱిమ్రాఁకున నలరారు తొఱ్ఱలోని
నాదు వెచ్చని జిగిగూఁడె నాకు హితము.

తఱపివెన్నెలలందలి తళతళలును
మించు నునుమంచుబిందుల మిలమిలలును
కమ్మతెమ్మెరలందలి గమగమలును
విడిచి, నీయింట కడగండ్లు బడఁగ నేల ?

బాలిక : మండుటెండల పులముల మాడి మాడి
వానసోనల పలుమారు నాని నాని
మంచుబిందుల మాటికి మాఁగి మాఁగి
కడిఁదిసీతున వడవడ వడఁకి వడఁకి,

గాసిచెందఁగ నేటికే గండుచిలుక?
మంజులం బగు నా పైఁడిపంజరమున
కొంతకాలము తలదాఁచికొనఁగ రాదె?
ఇచ్చ కలదేని పిదప పోయెదవు గాని.

చిలుక : మండుటెండలు, వానయు, మంచు, సీతు
మీకు మనుజులకే కాని మాకుఁ గలవె?
స్వచ్ఛతర మగు నిర్మలవాయువులను
స్వేచ్ఛమీఱ విహారంబు సేయుచుందు.

మంచుమలలందు నొకసారి మలయుచుందు;
జలదపంక్తుల నొకమారు చొకళింతు;
సాగరముమీఁద నొకపరి సంచరింతు;
పులుఁగులకు మాకు ఋతుభేదములును గలవె?

బాలిక : గిరుల, మబ్బుల, నంబుధిఁ దిరుగునపుడు
త్రోవ తప్పి భ్రమింపవే తోడు లేక?
చిన్ని చిలుకరో! నీ కెట్టి సిలుగు లేల?
చెలఁగి నాయింట నెపుడు వసింపరాదె?

చిలుక : నోరు లేనట్టి పశుపక్షివారములకు
తోడుపడు నెవ్వఁ, డాతండె త్రోవ సూపు;
కిరణములఁ జిమ్మి, జిగిమబ్బుపొరలఁ జించి
లీల విహరింతు నిచ్చమై గాలి వోలె.

ఆడుకొందము తమ్ముడా!

బాలుడు: ఎచట నుంటివి తమ్ముఁడా ఇందు రమ్ము!
చదలనడుచక్కి వెలుఁగొందె చందమామ
పండువెన్నెల లెల్లెడ మెండుకొనియె;
ఆడుకొందము తమ్ముఁడా! వేడు కలర.

అల్లదే! తేఁటి సొక్కి ఉల్లార్చుకొనుచు
కమ్మతేనియఁ గ్రోలుచు ఝుమ్మటంచు
పాడుచున్నది, దానితో వేడు కలర
తమ్ముఁడా! ఆడుకొందము రమ్ము వేగ.

పొలములో నీవు నాటిన పూలచెట్లు
విరివిగాఁ బూచి బటువయి విఱ్ఱవీఁగి
గమ్మగ మ్మని తావులఁ జిమ్ముచుండె;
తమ్ముడా! ఆడుకొందము రమ్ము వేగ.

గుజ్జుమామిడి సెలగొమ్మకొనల వ్రాలి
చివురుజొంపంపు గుబురులు చిదిమి మేసి
కొదమకోయిల కో యని కూయుచుండె;
తమ్ముఁడా! ఆడుకొందము రమ్ము వేగ.

సగము మేసిన పోఁచలు జాఱిపడఁగ
బెదరుకన్నుల మాటికి వెనుకఁ గనుచు
భీతిచే లేడి పరుగులు వెట్టుచుండె;
తమ్ముఁడా! ఆడుకొందము రమ్ము వేగ.

అనుదినమ్మును మనము వయ్యాళి వెడలు
సరసునిండను కలువలు విరియఁబాఱి
కనులపండువు సేయుచుఁ గానవచ్చె;
తమ్ముఁడా! ఆడుకొందము రమ్ము వేగ.

తల్లి: గోరువంకలు చిలుకలు మాఱు వలుక
కలకుటాలును జాలిచే కరఁగిపోవ
ఎవని పిలుతువో యెలుఁగెత్తి యింతసేపు,
వాఁడు నీచెంత కెన్నఁడు రాఁడు బిడ్డ!

మొలకవెన్నెలనవ్వుల గులకరించు
సోముఁ బోలిన నెమ్మోముగోమువాఁడు
నీదు ముద్దులతమ్ముఁడు నిన్ను విడిచి
స్వర్గసుఖముల చూఱాడఁ జనియె కుట్టి!

స్వచ్ఛతర మయి మకరందసహిత మగుచు.
సురుచిరం బగు సుకుమారసుమము వోలె,
ఛిన్న దయ్యెను తమ్మునిజీవితంబు
బంధురామోదభరితమై వన్నెకెక్క.

బాలుడు: ఈరములచెంత, అల సెలయేఱుపొంత
వాఁడు నేనును జతఁగూడి యాడుచుండు,
మతఁడు లేకుండ నొంటిమై నాడఁ జాల;
చెలఁగి యెన్నఁడు వచ్చునో చెప్పు మమ్మ.

పులుఁగులను వీడి, పువ్వుగుత్తులను వీడి,
అకట! నను వీడి యరిగెనే అనుఁగుఁదమ్ముఁ?
డతఁడు రాకున్న నే నైన నతనికడకు
ఏగువాఁడను, చెప్పుమా! ఎచటి కేగ?

తల్లి: వాఁడు నీచెంత కెన్నఁడు రాఁడు మరల
నీవు నాతనిపొంతకుఁ బోవ లేవు;
పాపిమృత్యువు మి మ్మెడఁబాయఁ జేసె,
జాలి నీలీల వాపోవ నేల వత్స!

బాలుడు : అన్నదమ్ముల నెడఁబాప నక్కటకట !
చెనటిమృత్యువ ! నీ కేమి చేటు మూఁడె ?
అతఁడు లేకున్న నే నింక బ్రతుకఁ జాల,
నన్ను గొనిపొమ్ము నాతమ్ముఁ డున్నయెడకు.

ఎచటి కేగెదు బాలుఁడా !

అలసమబ్బులు చదలెల్ల నలముకొనినను
చిమ్మచీఁకటి దిశలెల్లఁ గ్రమ్ముకొనినను
రివ్వు రివ్వున వీచుగాలి యువ్వఁదోడఁగ;
ఎచటి కేగెదు బాలుఁడా! యిల్లు వదలి?

కలయ మిన్నును మన్ను నేకంబు గాఁగ
జోరుబోరునఁ దోరంపుధార లడర
కుంభవృష్టిగ వర్షంబు కురియుచుండ,
ఏల వెడలెదు బాలుఁడా! యిల్లు విడిచి?

ఆకసంబున తూనీఁగ బారుఁజొచ్చి
గుంపులుగఁ గూడి చీమలు గ్రుడ్లమోచు
కొంగకదుపులు బారులై నింగి కెగసె
త్రాఁచుపాములు పుట్టల దాఁగియుండె.

మొదలు సారించి తొండలు మిన్నుచూచె
దుమ్ము పైనిండ పిచ్చుకల్ జిమ్ముకొనెను
బురదలో నూరపందులు పొరలియాడె
దున్నపోతులు తిరుగాడె దొంగదగుమున.

ఆ

ఒండుపిఱుఁదను వేఱొండు పిండుగట్టి
నీడలను జేరి మేకలు నెమరువెట్టె;
కుజముకొనకొమ్మ డిగి క్రిందికొమ్మమీఁద
నిలిచి, పులుఁగులు కిలకిల యెలుఁగు లిడియె.

మేఁత సాలించి యావు లంబే యటంచు
మరలి యింటికిఁ జనుదెంచె మందగొనుచు;
పొదుఁగుదూఁటులు వదలి క్రేపులు తొలంగి
మొదవుకదుపులమాటున నొదిఁగియుండె.

ఏటిదరి బారులై యున్న తాటిచెట్లు
కొసరి నింగిపై డిక్కులు కొట్టుచుండె;
చింతకొమ్మలఁ గూర్చుండి జెముడుకాకు
లల్లనల్లన ఱెక్కల నార్చుచుండె.

ఇఱుకుసందులవెంబడి మెఱకనుండి
వఱ్ఱులొడ్డుచు ప్రవహించె వాననీరు,
తల్లిదరినుండి అల్లరిపిల్లవాఁడు
కేరి గంతులువైచుచు పాఱినట్లు.

నిండిపోయిన చెఱువులనుండి పొంగి
పొలములోనికి పారలిన జలముతోడ
కొట్టుకొనివచ్చు చేపలఁ బట్టుకొనఁగ
సంభ్రమంబున మూఁగిరి జనము లెల్ల.

రయముగాఁ బాఱు వానగుఱ్ఱాల నెక్కి-
మబ్బురౌతు లుడాయించి రుబ్బు మెఱయ
మెఱపుకోఱడాల ఝుళిపించి తఱటుచేసి;
ఏల వెడలెదు బాలుఁడా! యిల్లు విడిచి?

పండువెదురులసందులనుండి గాలి
బుస్సుబుస్సున వెడలుచు బుసలుకొట్టె,
బొరియలోపలఁ జిక్కిన భుజగివోలె;
ఎచటి కేగెదు బాలుఁడా! యిల్లు వెడలి?

బిచ్చగాఁడు.

ఒకచేత జోలెయు, నొకచేత కోల
పుచ్చుక తిరుగాడె బిచ్చగాఁ డొకఁడు.
వాడవాడలవెంట పాడుచు నిట్లు:
'అవనితలంబున ఆదిభిక్షుకుని
అపరావతారమై అవతరించితిని;
పృథివిలోఁ గలయట్టి వృత్తులలోన
బిచ్చంపువృత్తియె హెచ్చైన వృత్తి;
చెట్టునీడలె నాకు పట్టెమంచములు
చినుఁగుబట్టలె నాకు చీనాంబరములు
పుట్టగోచియె నాకు పట్టుపుట్టంబు
భిక్షాన్నమే నాకు పిండివంటకము
బూదిపూఁతయె నాకు పునుఁగు జవ్వాది
పూరికొంపయె నాకు భూరిసౌధంబు;
రాజ్య మెవ్వరి దైన, రా జెవ్వ రైన,
నా కేమి లక్ష్యంబు? నా కేమి కొదువ?
రాజశాసనములు, రాజ్యాంగవిధులు
ఎన్ని మాఱినయేని న న్నేమి సేయు?

కఱవుపైఁ గఱవులు కలుగఁగా కేమి,
పెట్టరే యెవ రైన పట్టెడోగిరము?
సంతత మీశ్వరస్మరణమే కాని
ఇతరచింతలు నాకు నెవ్వియు లేవు.

అన్యులపదవుల నాసింపఁ బోవ,
పరులు నాపదవికిఁ వాంఛింపఁ బోరు.
లక్షాధికారి యైనా భిక్షాధికారి,
భిక్షాధికారి తా భేదంబు గనఁడు.

భిక్షుకవృత్తియే విశ్వేశ! నాకు
జన్మజన్మములఁ బ్రసాదింపు మయ్యా!
పాఁడిపంటలు గల్గి, భాగ్యంబు గల్గి
ఎల్లవారలు సుఖియింతురు గాక!'

విశ్వాసము.

ఏఁడీ నాముద్దుపాపాయి? ఏఁడీ! ఏఁడీ!
నిముస మేనియు నొకచోట నిలువఁబోఁడు,
దుడుకుబుడుతఁడు, వాఁ డెంత దుండగీఁడె!
చూడవే దాది! ఎచట నున్నాఁడొ వాఁడు.

తల్లిపలుకుల నాలించి దాది యేగి
గదులు వాకిళ్ళు దొడ్డులు వెదకి వెదకి
వాని సడిజాడ నెచ్చోటఁ గాన లేక,
మొగము వెలవెలవోవంగ మగుడి వచ్చె.

గుండియలు జల్లుజ ల్లని కొట్టుకొనఁగ
తల్లి వెడలెను వెదుకంగ దాదితోడ,
మూఱుమూలల వెదకిరి వారు పూని;
ఏడ వెదకిన కానంగరాఁడు బిడ్డ.

వినఁబడవు వానినవ్వుల వికవికలును,
తళుకుబంగరుమువ్వల గలగలలును,
తప్పటడుగుల చిటిపొటి చప్పుడులును;
అక్కటా! ఎందు నున్నాఁడొ యనుఁగుబిడ్డ?

అంత తటుకున నెద్దియో స్వాంతమందు
జ్ఞప్తి రా, తల్లి పశువులశాల కరిగి
'భైరవీ!' యని దిక్కులు మాఱుసెలఁగ
పిలిచె పెంపుడుకుక్క నుత్తలము మీఱ.

గొంతు బొంగురు వో నామె యెంతసేపు
పిలిచినను గాని, భైరి తాఁ బలుకదయ్యె;
అకట! పెనుచేటు వాటిల్లె ననుచు నామె
బావికడ కేగె రొమ్మును బాఁదికొనుచు.

అంతఁ గాంచిరి వా రొక్కయద్భుతంబు:
బాలుఁ డెగఁ బ్రాఁకుచుండె నా బావిగట్లు,
బిడ్డచొక్కాయి నోటితో బిగ్గఁ బట్టి
లావుమై భైరి క్రిందికి లాగుచుండె.

రెండుచేతులు బావిలో వ్రేలవైచి
రొమ్ము గట్టున నానించి హుమ్మటంచు
చిట్టిపదముల గిజగిజ కొట్టుకొనుచు
బావి నుఱుకంగ బాలుండు పట్టి పెనఁగె.

అలుకచేఁ దన్ను బాలుండు బలముకొలఁది
నెంత తన్నిన, భైరవి శాంత మూని
గట్టిగాఁ దాను పట్టినపట్టు విడక
నూతఁ బడకుండ బాలుని నొక్కిపట్టె.

తల్లడంబున నది చూచి తల్లి యంత
చెంగు మని యొక్క గంతున చెంత కుఱికి
గొబ్బుగొబ్బున బిడ్డని గ్రుచ్చియెత్తి
అక్కునను జేర్చి మక్కువ యగ్గలింప.

సంతసంబున నంతట గంతులిడుచు
నేలఁ బొరలాడి భైరవి బాలుఁ గదిసి
తోఁక యాడించి పదముల నాక సాగె;
ఎట్టి తరితీపొ దాని కాబొట్టెమీఁద?

"అమ్మ! భైరవి కెంతటి యాగడంబొ?
బావిలో నున్న ముద్దుపాపాయితోడ
ఆడుకొనఁబోవ, నన్నది యదిమిపట్టె
చిన్నిమొకమాలుచో కొక్కాయి చెంచుపైచె.

“చూడు మమ్మరో! ఇది యెంత చుప్పనాతి!
ఇంతసేపును నాతోడ పంతగించి
ఏమి యెఱుఁగని లాగున నీవు రాఁగ
నాకుచున్నది నను నంగనాచి వోలె.

అమ్మ! నే నింక బైరితో నాడుకొనను
గెంటివైచెద సవతలి కింటినుండి”
అనుచు దానిని చెవిపట్టి యవలఁ ద్రోచి
మూతిపై మూఁడుదెబ్బలు మోఁదె వాఁడు.

“అకట! కొట్టకు కొట్టకు మనుఁగుబిడ్డ!
చిన్నిబైరిని; అది నీకు చేసినట్టి
హితము మఱవంగ శక్యమే యెన్నఁడైన?
చిట్టిపాపవు నీ కది యెట్టు తెలియు?”

అంచు వచియించి, తోఁక యూడించుకొనుచు
మ్రోల నిలుచుండి మో మట్టె వ్రేలవైచి
తేఱిపాఱఁగఁ దిలకించు బైరిఁ బిలిచి
మురిపమున తల్లి యొడిఁ జేర్చి ముద్దుగొనియె.

ఫ

సందేశము.

మేల్మి బంగరురంగుల మిసిమి మించు
వెలుఁగు లీనుచు, నో చిన్ని వేగుచుక్క!
ఒంటిగా నేల తిరిగెదు మింటిమీఁద!
నిలిచి నామాటలకు మాఱు పలుక వయ్య.

ఒక్కటొకటిగ నీతోడి చుక్క లెల్ల
ఓసరిల్లెను, తొలికోఁడి కూసె, నదిగో!
తూర్పుదిక్కున సంజలు తొలకరించె;
ఏల తిరిగెద వీలీల బేల వోలె?

కలువచెలికాఁడు చని యొక్కగడియ యయ్యె
ఇనుఁడు చనుదెంచు క్షణములో; ఇంతలోనె
ఏల నెంచితె ఆకాశ మెల్ల నొకట?
నిలిచి నామాటలకు మాఱు పలుక వయ్య!

నాదు ముద్దులకొమరుండు నన్ను విడిచి
ఏడుమాసము లయ్యె, తా నెటకొ చనియె,
నింతకాలము దనుక నాచెంత రాఁడు;
అతని విడనాడి నే నింక బ్రతుకఁ గలనె?

నిన్ను బోలిన వన్నెలు చిన్నెలోలుకు
పోయగమువాఁడు, చక్కనిచుక్క యతఁడు ;
చుక్కగమిలోన తా నొక్కచుక్క యగుచు
ఉన్నవాఁ డేమొ చూడుమా ఒక్కసారి.

ఉన్నచో, వేగ నాతనియొద్ద కీవు
చేరి మెల్లఁగ నడుగుమా చిన్నమాట :
ఇప్పు డైనను మఱియింక నెప్పు డైన
ఇచ్చటికే వాఁడు క్రమ్మఱ వచ్చునేమొ ?

ఇటకు వచ్చుట కతని కనిష్ట మైన
అటకు న న్నైన రప్పించు మంచు ననుము;
వాని కటు సేయ నలవి కా దేని, వాని
పొంత కీ వైనఁ దోడ్కొనిపొమ్ము నన్ను.

ఇంక నొకమాట చెప్పెద - ఎల్లి నీవు
విన్నువీధిని విహరించువేళ, వాని
వెంటఁ గొనిరమ్ము, వానికే విన్నవింతు;
సమ్ముఖమ్మున రాయబారమ్ము లేల ?

చిత్ర మది యేమియో కాని, చెప్పఁజాల -
నిన్ను చూచినతోనె నాకన్నకొడుకుఁ
గాంచినట్టు లుండు, కాన నాకస్తి యెల్ల
తెలిసికొంటిని - ఇఁక పెక్కుపలుకు లేల?

కడుపుతీపుకొలందిని నుడివినాఁడ,
నీ వెఱుంగని ధర్మంబు లెందు నైనఁ
గలవె? నీటను ముంచెదో, కరుణ నన్ను
పాల ముంచెదవో? నీదె భార మయ్య.

తూర్పుదిక్కున నల్లదే తొంగిచూచు
చుండె భాస్కరుఁ, డింక నీ వుంటి వేని
కరఁగిపోఁగల వాతనికిరణములను,
మూసలోఁ బడ్డ బంగారుపూస భంగి.

చేఁపల వేఁట.

మొలకసంజలు తొలిదెస తొలకరించె
నింగి నప్పుడె భానుండు తొంగిచూచె
మసకమసకని మబ్బులు మసలఁ జొచ్చె
చిటపొ టంచును చిటిపొటి చినుకు రాలె.

జాలెయును కోల బుజమున వ్రేలవైచి
చల్దిచిక్కము పెరకేల సవదరించి
ఈడుబాలురతోఁ గూడి వేడు కలర
వెడలె రంగఁడు చేఁపల వేఁటలాడ.

వడి హుటాహుటినడలతో నడచి యంత
చెంతఁ గాంచిరి వారొక్క చిన్నపడియ;
'ఎంత చక్కనిచెలువురా యిద్ది!' యనుచు
వలలు వైచిరి తోడనే వార లందు.

'అద్దిరా! ఎద్దియో యొక పెద్దచేఁప
నిక్కముగ నాదువలయందు చిక్కుకొనియె,
ఎంత బరువుగ నున్నదో యిదిగొ చూడు'
మనుచు రంగఁడు సఖులతో ననియె పొంగి.

లోవుకోలఁదిని జాలెంబు లాగి రంత
ఒడ్డుమీఁదికి వారలు హుమ్మటంచు;
'చేఁప కాదుర యిది దొడ్డచాఁపఱాయి'
అనుచు రంగనితోఁ బల్కె ననుఁగుసఖుఁడు.

'చూడు మీసారి పట్టెద వోద్య మొప్ప
గొప్పచేఁపల కుప్పలు తిప్పలుగను'
అంచు రంగఁడు జాలెంబు ముంచె మరల;
చిత్ర మది యేమొ - ఒకచేఁప చిక్కదయ్యె.

వలను విసరుచు లాగుచు వార లంత
మడుఁగుచెంతను దిన మెల్లఁ గడపివుచ్చి;
యొక్కటేనియు వలయందు చిక్కదయ్యె
మేలు మే! లెంత గడుసరి మీలొ కాని!

అల్ల నాదారిఁ జనుచున్న పల్లెవానిఁ
బిలిచి రంగఁడు వానితో పలికె నిట్లు:
'ఏది చూతము జాలరీ నీదు నేర్పు!
పట్ట నేర్తువె చేఁప లీపడియయందు?'

'చేఁప లుండినఁ గద నేర్పు చూపుటెల్ల!
నిన్నదాఁకను లే దిందు నీటిబొట్టు,
నిండె మాపటివానకు నీరు నేఁడు;
ఇంతలోననె మచ్చెంబు లెట్లు వచ్చు?'

అనుచు నవ్వుచు జాలరి చనియె; నంత
జాలెయును కోల భుజమున వ్రేలవైచి
చల్దిచిక్కము పెడకేల సంతరించి
అరిగె రంగఁడు 'టింగురంగా' యనంగ.

అపరదిక్కున భాస్కరుఁ డస్తమిల్లె
తూర్పుదిక్కున చంద్రుండు తొంగిచూచె
మినుకు మినుకంచు తారలు మెఱయుచుండె;
ఇంటి కేతెంచె రంగఁడు హితులఁ గూడి.

సోలమన్ చక్రవర్తి.

చారుతరకీర్తి సోలమన్ చక్రవర్తి
విక్రమంబున ధారుణీచక్ర మెల్ల
పాలనము చేయుచుండంగ, వచ్చె వాని
సింహపీఠికచెంతకు 'షీబ' రాణి.

వాని మహనీయ సురుచిరవర్తనంబు,
వాని యనుపమ శేముషీవైభవంబు,
వాని రమణీయ మధురవాక్పాటవంబు
కాంచు వేడుకతో నేగుదెంచె రాణి.

నిండుకొలువున తేనిసన్నిధిని నిలిచె
పువ్వుగుత్తుల కేల్దోయిఁ బూని రాణి;
ప్రకృతి సుకుమార సౌందర్యభరిత మొకటి,
రమ్య కృత్రిమ నవకళారచిత మొకటి.

'ఏది సహజంబొ, యిం దేది కృత్రిమంబొ?
నుడువుఁడీ' యని ధరణీశు నడిగె రాణి;
పువ్వుగుత్తులవంక కీల్బొమ్మ వోలె
తేఱి చూచుచు నృపుఁ డట్టె యూరకుండె.

సభ్యు లెల్లరు తల లూఁచి సంభ్రమమున
ముక్కుపై వ్రేలి నిడికొని గ్రుక్కుమిక్కు
రనక యుండిరి; క్రమ్మఱ నడిగె రాణి
యధిపుమౌనంబు పొడఁగని యాత్మ నలరి.

'ఏది సమాజంబొ, ఎయ్యది కృత్రిమంబొ?
అరసి వేగమె దేవర యానతిందు;
అఖిలశాస్త్రవిశారదు లైన మీకు
ఎఱుఁగరానట్టి మర్మముల్ ధరణిఁ గలవె?'

ఏమియును మాఱు పలుకక భూమివిభుఁడు
దేనికో వేచియున్నట్లు దెసలు చూచె;
వినఁబడియె నంత గద్దియ వెనుక నున్న
ద్వారమవతల భ్రమరఝుంకారరవము.

చిఱునగవు నెమ్మొగమ్మున చెంగలింప,
'తలుపు తెఱుఁ' డని మెల్లఁగ పలికె ఱేఁడు;
పెదవి దాఁటెనో లేదో భూవిభునిపలుకు-
పరుగువాఱి కవాటమ్ము తెఱిచె భటుఁడు.

ఝుమ్మఝుమ్మని చంచరీకమ్ము లెగసి
రభసమున నాసభామందిరమ్ము జొచ్చి
జాణ యగు రాణివామహస్తమ్మున నున్న
కుసుమమంజరిచుట్టును ముసరికొనియె.

ఆదియె నిక్కంపుపూగుత్తి యనుచుఁ దోఁప
సార్వభౌముఁడు మందహాసమ్ము చేసె ;
ప్రజల ముసిముసినగవులు గుజగుజలును
ఒక్కపెట్టున కోలు వెల్ల పిక్కటిల్లె.

అచ్చెరువు తెచ్చుపాటను పిచ్చలింప
శిరము ముందుకు గుంచి యా షీబరాణి
పుడమియేలిక ప్రోలను మోఁకరిల్లి
వేయినోళ్ళుల వినుతించె విభుని ప్రజ్ఞ.

నాదు మేలైన కుడిచేయి

కష్టములు హెచ్చె, పేదరికంబు వచ్చె;
ఇట్టితఱి నాదుస్నేహితు లెవ్వరైన
ఆదరంబున ధన మిచ్చి యాదుకొనరె?
అనుచు వెదకితి వారికై యాస మీఱ.

అకట! నాయాస లన్నియు వ్యర్థ మయ్యె
ఒక్కరొకరుగ హితు లెల్ల నోసరిలిరి
మార్గంబులు వెట్టిరి కూరి సఖులు
పెదవి విఱుచుచు బంధువుల్ విడిచి చనిరి.

ఎన్నఁడైనను కష్ట మాసన్న మైన
ఉసురు లైన నొసంగి న న్నుద్ధరింతు
మనుచు బీరంబులాడినయట్టివార
లొక్కరును నాకు తోడ్పడ నొల్లరైరి.

రేపు మా పని జరపుచు త్రిప్పు నొకఁడు,
అన్న! ఇటు సేయు మటు సేయు మను నొకండు,
ఉస్సు రని వేడినిట్టూర్పు నూర్చు నొకఁడు,
కాని తోడ్పడువాఁ డెందు కానరాఁడు.

త్రిమ్మరిట్లుఁదు నిల్లిల్లు సొమ్మసిల్లి,
ఇట్లు తలపోసికొంటి నాహృదయమందు:
“పరులసాయ మపేక్షించి బ్రతుకు టరయ
ఎండమావుల జల మాన నెంచినట్లు.

వలదు, నా కేల యింకను వారిజోలి?
కలఁడు నా కొక్క కూరిమి చెలిమికాఁడు,
అండ నెప్పుడు బాయక యుండువాఁడు;
ఆశ్రయించెద వానినే యనవరతము.

కుడువ, కట్టఁగ, వస్తువుల్ ముడిచిపట్ట,
చదువ, వ్రాయఁగ, కార్యముల్ చక్కఁబెట్ట
సంతతంబును తోడయి సాఁకుచుండు
నాదు మేలైన కుడిచెయ్యె నాకు దిక్కు.”

అనుచు మానసమున నిశ్చయంబు చేసి
నమ్మికొనియుంటి దానినె నాఁటినుండి;
అధికదయతోడ నన్నది యాదరించి
నూతనోత్సాహ ధైర్యముల్ నాలుకొలిపి,

బుజ్జగించి, భయం బెల్ల నుజ్జగించి,
దుఃఖ మెడఁబాపి, కష్టంబు తొలఁగ జోపి,
కుడువ కూడును కట్టంగ గుడ్డ నిచ్చి,
తనివి తీరఁగ ధన మిచ్చి మనిచె నన్ను.

మున్ను నను జూచి మూతులు ముడిచికొనుచు
చనిన మిత్రులు మందహాసమున నేఁడు
చనవుమై వచ్చి యింద్రుఁడు చంద్రుఁ డంచు
స్తోత్రములు చేయ సాగిరి చుట్టు మూఁగి.

అంత నే నిట్లు తలఁచితి స్వాంతమందు:
'ని న్నొసంగిన దేవుని, నిన్ను దక్క-
అన్యు లెవ్వారి నింక నే నాశ్రయింప,
దక్షిణాకరంబ! నీ కిదే దండ మయ్య!'

అంధ బాలుఁడు.

దేని వెలుఁగని పిలుతురో, నేను నిరత
మనుభవింపఁగరాని పదార్థ మేదొ,
ఏమిలాభంబు కలుగునో దృష్టివలన,
పలుకుమీ సఖ! ఈ యంధబాలకునకు.

వేయికాంతుల భానుండు వెలుఁగు ననుచు
అఖిలజనులును చెప్పుదు, రతఁడు వేడి
యనుచు నే నెఱుఁగుదుఁ గాని, యాతఁ డెట్లు
రేయి పగలును గావించునో యెఱుంగ.

పగలు రే యని వింతగాఁ బలుకు చుంద్రు,
పగలు రేయియు నా కొకపగిదిఁ దోఁచు;
ఏను మేల్కొనియున్నప్పు డెల్ల పగలు,
ఏను నిద్రించి యున్నప్పు డెల్ల రేయి.

ఎన్నరానట్టి దురవస్థ యెదియొ నాకు
కల్గె నని మీరు నను గూర్చి మూల్గ నేల?
ఇట్టి దని నేను మదిని నూహింపరాని
కష్ట మవలీల సహియింపఁ గలను సుమ్మి.

దుర్లభం బగుదానికై దుఃఖమొందె
చెఱుతు రేటికి మీరు నాచిత్తశాంతి?
మీకు మ్రొక్కెద నాజోలి రాకుఁ డయ్య
గ్రుడ్డి నయ్యును దేవుని బిడ్డఁ గానె?

కోరి నాకయి దైవంబు కూర్చినట్టి
దెట్టి దైన వరంబుగా నెంచికొందు;
కనులు గల్గియు గ్రుడ్డియై మనుటకంటె
గ్రుడ్డియయ్యు వివేకంబు గొనుట మేలు.

వింతవింతపదార్థముల్ గాంతు మంచు
చెప్పుచుందురు జను లెల్ల చిత్రముగను;
చూతురే కాని వానిని స్థూలదృష్టి,
సూక్ష్మదృష్టిని నావలె చూడఁగలరె?

'కనులు కలిగిన మానవు లనుదినంబు
సలుపు దుష్కృతముల నేను సలుపకుండ
పుట్టుగ్రుడ్డిగ నను బ్రహ్మ పుట్టఁజేసె?
ననుచు పాడుచునుందు నే ననవరతము.

కుంటిమేఁకపిల్ల వెంటఁ గొంపోవుచు
చెవిటిగొల్లఁ డొకఁడు చెఱువుగట్టు
కడకు నేగి, యచట గట్టుపైఁ గూర్చున్న
పల్లెవానిఁ గాంచి పలికె నిట్లు:

"దప్పి గొంటి, జలము త్రాగి వచ్చెద నిప్డె,
అరయుచుండు మయ్య యంతదనుక
మేఁకపిల్ల - దీనినీకడ నుంచెద-
ఇట్టు నట్టు పరుగు లెత్తకుండ."

అనుచు గొల్లవాఁడు తనతోడఁ బలుకంగ,
పల్లెవాఁడు తాను బధిరుఁ డగుట
వానిమాట లించుకేనియుఁ దెలియక
సరియె యంచు నట్టె శిరము నూఁపె.

అంత మేఁకపిల్ల నతనిచెంగట నిల్పి
జలము త్రావ గొల్ల కొలనియందుఁ
జొచ్చి, మగుడ వచ్చి చూచెడినంతలో
పరుగువెట్టె నెటకో మఱికపిల్ల;

“ఏది మేఁకపిల్ల? ఎందు దాఁచితి?” వంచు
గొల్లఁ డడుగ, ననియె పల్లెవాఁడు
“మఱకకాలు నేను విఱుగఁగొట్టితి నంచు
పల్కు నెట్లు నీకు నాల్క వచ్చె?”

ఒకరు చెప్పుమాట లొకరికిఁ దెలియక
తిట్టుకొనుచు వారు తుట్టతుదకు
కొట్టులాటకు దిగ, కొంతసేపటి కంత
వారి కెదురువడియె పాఱుఁ డొకఁడు.

ఆలిమీఁద నాతఁ డలిగి జందెము ద్రెంచి
యిల్లు విడిచి యెటకొ యేగుచుండె;
అతనిచెంతఁ జేర నరిగి యాయిరువురు
పోరు దీర్ప వానిఁ గోరికొనిరి.

“కొలనిలోని నీరు గ్రోలంగ నేగితి
వీనిచెంత మేఁకపిల్ల నునిచి,
మగుడి వచ్చునంత మటుమాయ మొనరించె;
చూడు మెంత మోసగాఁడొ వీఁడు.”

“కొలనిచెంత నేను కూర్చుండ, నీతండు
కుంటిమేఁక నొకటి వెంటఁ దెచ్చె;
మఱక కాలు నేను విఱుగఁగొట్టితి నంట,
ఔర! ఎంత మాయదారి వీఁడు?”

అనుచు నిరువు రిట్లు తనతోడ మొఱవెట్ట
బ్రాహ్మణుండు తాను బధిరుఁ డగుట,
తెలియలేక వారిపలుకుల నించుక
బదులు పలికె నిట్లు వారితోడ.

“ఏల మీర లిట్లు గోలపెట్టెద రయ్య?
బ్రహ్మ వచ్చి పట్టు పట్టెనేని,
కాపురంబు సేయ నాపాదముండతో
ఒడలిలోనఁ బ్రాణ మున్నదాఁక.”

లక్క గేదె.

విప్రుఁ డొక్కఁడు లేమిచే వెతలఁబడుచు
తనకుటుంబము పోషించుకొనఁగ లేక
ధనము నార్జింప మానసంబునఁ దలంచి
జలనిధిని దాఁటి దూరదేశముల కేగె.

కొంతకాలము గడచినయంత, నతఁడు
ధనము గడియించి తనపురంబునకు వచ్చె;
పౌరు లెల్లరు నత్యంతగౌరవమున
వానిఁ దోడ్కొని వచ్చిరి స్వగృహమునకు.

భర్తరాకకు ముదమంది వానిభార్య
కమ్మనెయ్యియు, కూరలు, గట్టిపెరుఁగు,
పిండివంటలు వడ్డించి ప్రీతితోడ
తనివి దీఱఁగ పతికి భోజనము వెట్టె.

ఆతఁ డవి యెల్ల కడుపార నారగించి
ఇట్లు వచియించె, "సాధ్వి! నే నింటనుండి
అరుగునప్పుడు చిల్లిగవ్వైన లేదు,
ఇన్నికూరలు భక్ష్యంబు లెట్లు వచ్చె?

ఇందు తక్కిన వన్నిటి కేమి గాని -
ఇట్టి పెరుఁగును చవిచూచి యెన్నఁ డెఱుఁగ,
ఎట్లు లభియించె నీ కిట్టి గట్టిపెరుఁగు?
గేదెపెయ్యయు మనయింట లేదు గాదె!"

అనుడు, నవ్వుచు నాయింతి యనియె నిట్లు:
"గట్టిపెరుఁ గన్న మీ కెంతో కాంక్ష యనుచు
కొంటి నొక గేదె మనపొరుగింట నున్న
కంసలికి గుల్ల గుట్ర తాకట్టు వెట్టి."

"ఎచట కొంటివి? మనయింటి కెదుర నున్న
యట్టి కంసాలిచెంతనా? అమ్మచెల్ల!
నిక్కమగు గేదె కా దది, లక్క గేదె
సుమ్ము, కంసాలి యకట! మోసమ్ము చేసె."

అనుచు నాతఁడు వచియింప, ననియె నింతి:
"నీదువచనంబు చోద్యంబు గాదె నాథ!
లక్క గేదెలు కలుగునే యెక్కడైన?
ఎవ్వ రేనియు విన్నచో నవ్వ రొక్కొ?"

‘‘ఎవ్వ రెన్నివిధంబుల నవ్వ నిమ్ము;
నిక్కమగు గేదె కా దది లక్క గేదె
అంచు ముమ్మాటికిని వచియించుచుంటి’’
అనుచు గట్టిగ సతితోడ ననియె నతఁడు.

‘గడ్డి మేయుచు నున్నది’ ‘గడ్డి మేయు’
‘పాల నిచ్చుచు నున్నది’ ‘పాల నిచ్చు’
‘పేఁడ వేయుచు నున్నది’ ‘పేఁడ వేయు’
‘దూడ లీనుచు నున్నది’ ‘దూడ లీను.’

ఆలుమగలకు నీరీతి చాలసేపు
జరగె వాదము; సతిమాట సరకుగొనక
తాను పట్టిన మాటయే తథ్య మనుచు
పెనఁగులాడె ‘ససేమిరా’ యనుచు భర్త.

అంత నీరీతి భర్తతో ననియె భార్య :
‘‘వాద మేటికి? అది లక్క గేదె యనుచు
మీరు దృఢముగ మదిని నమ్మితిర యేని
ఋజువుచేయుఁడు హేతు వేదేని చెప్పి.’’

“అట్టుత్తైన వచించెద నతివ! వినుము,
మున్ను నే నీపురంబున నున్నయపుడు
కుండలంబులఁ జేయించుకొనఁ దలంచి
మూఁడుబంగారుకాసులఁ గూడఁబెట్టి,

ఎదుట నున్నట్టి బత్తునియింటి కేగి,
‘కంసలీ! నీదునే ర్పెల్లఁ గానిపింప
గట్టికుండలములజత కట్టవలయు’
అనుచుఁ బలికితి, నీరీతి ననియె నతఁడు :

‘ఇరుగుపొరుగున నుంటిమి యిన్నినాళ్ళు
లాఁతివాఁడనె పలుక నీరీతి?’ ననుచు
మంచిమాటల నన్ను నమ్మంగఁ బలికి
శీఘ్రముగ కుండలంబులు చేసి యిచ్చె.

తూన్క తూఁచితి, సరియైన తూన్క తూఁగె;
గీటు పెట్టితి, మేలిమిగీటు వచ్చె;
నాణె మరసితి, చక్కనినాణె మమరె;
సంతసించితి పనిజిగి సంతనకును.

కొంతకాలము గడచినయంత, నపుడు
పెద్దకోమటియింటను పెండ్లి యొకటి
జరుగ, సంభావనంబున కరిగియుంటి;
త్రోపులాడిరి దొడ్డిలో బాపనయలు.

చెవులు పట్టుక నను లాగె సెట్టికొడుకు
లేమ! ఆతనిపోతర మేమి చెప్ప—
వెంటనే కుండలంబులు పెళుకు మనుచు
లొట్టవడి యీవలికి వచ్చె లోసిలక్క.

చెవులు చేతులఁ దడవుచు నివలఁ బడితి
మనమునం దిట్లు తలపోసికొనుచు నంత:
‘మాయురే! బత్తుఁ డెంతటిమాయ చేసె
మంచిమాటల నన్ను నమ్మంగఁ బలికి?’

లక్కపోఁగులు చేయఁగలట్టివాని
కొక్కలెక్కయె చేయంగ లక్కగేదె?
కాన చెప్పుచునుంటి నోకాంత! వినుము
గేదె కా దిది మఱి లక్కగేదె కాని.”

పురమువెలుపల నొక సరోవరముపొంత
వాస మొనరించె మార్జాలవల్లభుండు;
ఒక్కదినమున నచటికి నక్క యొకటి
దారివెంబడి తిరుగుచు తారసిల్లె.

'స్వాగతము నీకు జంబుకస్వామి!' యనఁగ,
'సేమమే నీకు మార్జాలశ్రేష్ఠ?' యనుచు
కుశలప్రశ్నంబు గావించుకొనుచు, వారు
సరససల్లాప మాడిరి చాలసేపు.

'ధారుణి నహింసకంటె సద్ధర్మ మొండు
కలుగఁబో' దని వాదించి పలికె పిల్లి;
'భూతదయకంటె మించిన పుణ్యకార్య
మవని లే' దని గొంతెత్తి యఱచె నక్క.

అనుచు వారు ప్రసంగించుకొనుచునుండ,
పొదలమాటున తోడేలు పొంచియుండి,
గఱిక మేయుచు నచ్చట తిరుగుచున్న
గొఱ్ఱెపైఁ బడి గొబ్బున గొంతు నులిమె.

పిల్లి నివ్వెరపడె, నక్క తెల్లవోయె;
'ఇట్టి ఘాతుకమృగము నే నెఱుఁగ జూడ'
ననుచు వచియించె మార్జార; 'మకట! యిట్టి
హత్య కనులారఁ జూడలే' దనియె నక్క.

'జీవి జీవిని బట్టి భక్షించుకంటె
ఆకలంబులఁ దినరాదె?' అనియె పిల్లి;
'మాంసభక్షణమును జేసి మనుటకంటె
అసువు దొరఁగుట మేల్ గాదె?' అనియె నక్క.

అట్లు శ్రీరంగనీతుల నాడుకొనుచు
ఆ బిడాల సృగాలము లరుగుచుండ,
కొంతదవ్వున నొకపూరిగుడిసెపొంత
గింజ లేరుక తినుచుండె పుంజొకండు.

దానిఁ గనినంతనే నక్క తమక మొదను
బట్టఁజాలక, నీతులఁ గట్టిపెట్టి,
చంగు మని యొక్క పెట్టున చొకళించి
పుంజుపైఁ బడి దానిని నంజుకొనియె.

ఉ

ఎలుక యొక్కటి యాచెంత కలుఁగునుండి
వెలుపలికి వచ్చి మెల్లన వెడలుచుండె;
దాని గనినంత నోరూర, తోనె పిల్లి
ఒక్కగంతున దానిపై కఱచికె చంపె.

బల్లి యొక్కటి యీదృశ్య మెల్లఁ గాంచి
'ఇస్సి! జగమెల్ల పాపభూయిష్ఠ' మంచు
గుటుకు మని యొక్కదోమను గుటకవైచి
రివ్వునం జనె 'హా! శ్రీహరీ!' యటంచు.

కవి—ధనికుఁడు

కలఁ డొకానొక పురమున కవివరుండు;
ఆతఁ డొక భాగ్యవంతుని నాశ్రయించి
చీటిమాటికి నాతండు చేయునట్టి
పనుల నెల్ల 'బళాబళీ' యనుచు పొగడు.

కులటలను జేరి ధనికుండు కూడిమాడ,
భోగి యని వాని కవిరాజు పొగడుచుండు;
దుండగీంద్రకు విత్త మాతం డొసంగ,
త్యాగి యని కవి వాని సంస్తవ మొనర్చు.

పెల్లుగాఁ ద్రావి ధనికుండు ప్రేలెనేని,
జ్ఞాని యని వాని కొండాడు కవివరుండు;
కైపుచే వాఁడు మత్తెక్కి కనులు మూయ,
ధ్యాని యని కవి వాని సంస్తవ మొనర్చు.

ధనికుఁ డొక్కదినంబున తానమాడ
చెఱువునకుఁ బోవ, వానితో నరిగి యతఁడు
కొలనిలో దిగి స్నానంబు సలుపుచుండ,
గట్టుపైఁ దాను కూర్చుండె కవివరుండు.

మోము ముంచిన, దేహంబు తోముకున్న,
పుక్కిట నతండు నీరంబు పుక్కిలించి
యుమ్మివైచిన, చీదిన, తుమ్మిన, కవి
'బళిర ! సెబాషు ! బే!' యని పలుకుచుండె.

కాలవశమున ధనికునికాలు జాఱి
దిగ్గు రని వాఁడు నీటిలో మొగ్గ వైవ,
ఈఁతలో నది యొక వింతరీతి యగుట
'బళిర ! నీదు నే' ర్పని కవి ప్రస్తుతించె.

ఈఁత నేర్వనివాఁ డౌట, లోతునీళ్ళఁ
బడి పెనంగుచు, తబ్బిబ్బువడుచు, కాళ్ళు
తాఱుమాఱుగ విలవిలఁ దన్నికొనుచు,
అంత ధనికుండు కొట్టుమిట్టాడుచుండె.

సంభ్రమంబున ధనికుండు సలుపుచున్న
చేఁతలను నీఁతలోని విశేషములుగ
చిత్తమున నెంచి కవికులసత్తముండు
'బళిబళీ ! నీదు కూ' ర్పని ప్రస్తుతించె.

సొక్కి సోలుచు నుక్కిరిబిక్కి రగుచు
సారె కాతఁడు కడుపుబ్బ నీరు ద్రావి
నాలుక వెలార్చి కన్నులఁ దేలవైచి
మునిఁగి తేలుచు కొట్టుకపోవుచుండె.

నీటఁ దేలుట యీఁతలో నిపుణులైన
జనులు గావించు నొకవిశేషంబె గాన,
సొంపుగా వానినేర్పు వర్ణింపఁ గోరి
'బళిర! నీదు తీ' ర్పని కవి ప్రస్తుతించె.

ధనికుఁ డంత బుడుంగున మునుక వైచి
తేలకుండెను నీటిపై చాలసేపు;
అది జలస్తంభవిద్యగా మదిఁ దలంచి
'అవుర! ఏమి నీయో' ర్పని కవి నుతించె.

తనదుమిత్రుండు నీటిలో మునిఁగి యెంత
తడవునకు తేలకుంటకు తల్లడిల్లి,
'కటకటా! ఎంత గజయీఁతకాఁడు చచ్చెఁ
గదర!' యని బిట్టు దురపిల్లె కవివరుండు.

కొంతకాలము జరిగినయంత, నతఁడు
తనసుమిత్రుని సద్గుణగణము గూర్చి,
ఈఁశలో వాని మహిమవిఖ్యాతి గూర్చి
రమ్యముగ వ్రాసె స్మారకగ్రంథ మొకటి.

సరస మగు వాని కవనచాతురికి మెచ్చి
భాగ్యవంతుని తనయుండు ప్రమద మంది
'సరసకవితాధురీణ' యన్ బిరుద మొసఁగి
కవివరేణ్యుని మిక్కిలి గారవించె.

గాలిపడగ

పడగ, తోఁకయు, నొక్కింత వాయుబలము
సమరినంతన, పెనుబాము నైతి నంచు.
ఇనుని మ్రింగఁగ నింగిపై కెగసె దౌర!
కాలి కూలవె మసి యగుచు గాలిపడగ?

గగనమున పక్షివై వడి నెగిరెద వని
ధారుణీస్థలి నిన్ను పతంగ మనుచు
పిలిచినంత, పతంగుని పిలుకుమార్ప
మింటి కెగసెద, వెంతటి మిడిసిపాటొ?

పెంటఁ బొరలాడు గోచుల సంటఁగట్టి
తోఁక యొక్కటి తగిలింప, త్రు[illegible]పడుచు
అల్ల హనుమంతుతో సాటి నైతి ననుచు
గంతులిడియెదవే భానుమంతు మ్రింగ.

దారుణోజ్జ్వలకిరణుండు తపనుఁ డేడ,
ఉల్లిపొరవంటి నెమ్మేన నల్లలాడు
నట్టి నీ వేడ? అక్కటా! ముట్టినంత
బగ్గు మని కాలి కూలవె బుగ్గి యగుచు?

సూత్ర మొక్కటి మెడయందు సూటిపడిన
యంతమాత్రన, ద్విజరాజు నైతి నంచు
చెంగుచెంగున గుప్పించి నింగి కెగసి
చంద్రుఁ జెనకెద, వెంతటి సాహసంబో?

విల్లు నాచెంతఁ గల దని విఱ్ఱవీఁగి
రాజు లెవ్వరు నాకీడు రా రటంచు
నాక మెగసెదు రాజుతో ఢీకొనంగ
కొండతోడ పోటేలు ఢీకొన్నయట్లు.

చీకుగుడ్డలు, చింకిరికాగితములు,
పుడకలును గల్గి, అతుకులబొంత యైన
గాలిపటమవు నీ వేష, కాంచి చూడ
సహజలావణ్యరాశి యగు చంద్రుఁ డేడ?

గాలి యడరిన నెగురుచు, గాలి యడఁగ
డింకకొట్టుచు వడిఁ బల్టీలు వైచి
తోఁక త్రెంచుక నేలపై దొరలియాడు
గాలిపడగరొ! నీ కింత కావరంబ?

యోధుఁడా!

మాత: యోధుఁడా! చెప్పు మోమండి నీవురాక?
ఎన్నఁడో నిన్ను దిలకించియున్నయట్లు
జ్ఞప్తి యున్నది, వచియింపఁ జాల నెల్లొ—
చోడు లందఱు - అందఱుజోలి యేల?—
నాదు కూరిమితనయుండు మాధవుండు
సేమముగ నున్నవాఁ డేమొ చెప్పుమయ్య!
దిక్కుమాలినయట్టి యీదీనురాలి
దీవనలు నిన్ను సాఁకును తెలుపు మయ్య!

జోదు: జననిరో! నీదు మేలిదీవనలచేత
సుఖముగా నున్నవారలు చోడు లెల్ల;
నీదు కూరిమితనయుండు మాధవుండు
నీకుఁ బంపినయట్టి సందేశ మిదిగో
తెలుపుచుంటిని, ఆశీర్వదింపు మమ్మ.

మాత: ఏమి యంటివి? చెప్పుమా - ఏమి యంటి?
నాదునందనుఁడే! - నాదునందనుండె!-
నాదు చిన్నారి పొన్నారి నందనుండె!-
నాకు సందేశ మంపెనా? నాకె - నాకె!

ఏమి యంపెను? సందేశ మేమి యంపె ?
ఆతఁ డాడినయట్టి ప్రత్యక్షరమును
కడమ యొక్కింత వడకుండ నుడువు మయ్య !
యోధుఁడా ! నీవు నమ్మెదో లేదొ కాని -
ఆతఁడే నాదుజీవన, మతఁడె ప్రాణ,
మాతఁడే నాదుచేయూఁత, అతఁడె ప్రభు;
చెప్పు మేటికి తడసెదు; చెప్పు మయ్య !
పిదప సంగతు లన్ని చెప్పెదువు కాని -
ముందుగాఁ జెప్పు మొకమాట, నందనుండు
చెక్కుచెదరక యున్నాఁడె సేమముగను ?

జోదు : పెక్కుమాట లిఁ కేల? నే నొక్కమాట
చెప్పుచుంటిని విన వమ్మ శీఘ్రముగను,
జననిరో! నీదుతనయుండు సమరమందు
శత్రుబలముల నెల్లను జక్కడంచి
వచ్చుచున్నాఁడు తలపువ్వు వాడకుండ
నీదు చరణరాజీవసన్నిధికి వేగ.

మాత: చల్లఁగా వేయియేండ్లు వర్ధిల్లు మయ్యా!
ఆర్త రక్షక! ఈశుభవార్త వినఁగ
నిలిపితివె జీవనంబుల నేఁటిదాఁక?
వీరుఁడా! నీనుపల్కులు వినకయుండ,
నడుమ నడ్డంబు వచ్చితి- నుడువు మయ్య
తనదు ముదుసలితల్లికి అనుఁగుబిడ్డ
ఏమి సందేశ మంపెనో ప్రేమ మీఱ,
విందు చెప్పుమ వీనులవిందు గాఁగ.

జోదు: పగతురకుఁ జిక్కి మనరాజు పట్టువడఁగ,
సైన్యములు పటాపంచలై దైన్యవృత్తి
పరుగువాఱుచునుండ, నీవరసుతుండు
మెఱపు మెఱసినచందాన నుఱవడించి,
"పాఱిపోయెద రేటి కోపందలార!
దోర్బలంబున రిపులతో దుర మొనర్చి
చంపు టొండెను, వారిచేఁ జచ్చుటొండె
చేయ నగుఁ గాని, యీరీతి చేవ దఱిగి
పాఱిపోవుట మీకది పౌరుషంబె?

నీక్కముగ మీర లాంధ్రులై నెగడి రేని,
చోడవీరుల కీర్తులు వాడకుండ
ఆహావంబున రిపులతో మోహరించి
మించి పోరుఁడు, జయలక్ష్మి మిము వరించు"
నంచుఁ జెదరిన చోడసైన్యంబులకును
నూతనోత్సాహశక్తిని నూలుకొలిపి
మరల నాజికి వారినెల్లర మరల్చి
ఒక్కపెట్టున రిపులపై నుఱికి తఱిమి
చించి చెండాడి శాత్రవసేన లెల్ల,
వసుమతీశుని విడిపించె వైభవమున.
తల్లి! నీసుతు సాహసధైర్యములకు
అంత మననృపుఁ డెంతయు స్వాంతమందు
పొంగి, యాతని గ్రుచ్చి కవుంగిలించి
కంఠహారంబు ఖడ్గంబు కాన్క నొసఁగి
వానిఁ దనసేనలకు దళవాయి చేసె.
జనము లెల్లరు జయజయధ్వను లెసంగ
వినుతి వేసిరి నీసుతు విమలకీర్తి,
అంగనలు పాడి రంతట మంగళములు.

మాత : చాలు చాలును, నిలు మింక తాళు మయ్య !
ఇంక వినఁ జాల, తక్కిన దెప్పుడైన
చెప్పెదవు కాని - ముందుగా నిప్పు డొకటి
అడుగుచుంటిని, తప్పక నుడువు మయ్య !
కన్నతనయునిఁ గని చిరకాల మయ్యె
ఇప్పు డేరీతి నున్నాఁడొ యెఱుఁగఁజాల
నయ్య ! వర్ణించి చెప్పుమా యతనిరూప
మెట్టు లుండెనో, కన్నులఁ గట్టినట్లు.
జోడు: మాతరో! వానిరూపంబు మాఱిపోయె,
వ్రేలుగడ్డము మీసము పెంచి నేఁడు
పెద్దవాఁ డయ్యె; వాఁడు నీయొద్ద కిపుడు
వచ్చి నిలిచిన పోల్ప నీవశము కాదు;
ఇంత యేటికి? నీసుతుఁ డిటకు వచ్చి
తరుణ మయ్యెను, కన్నులకఱవు దీఱ
గాంచుభాగ్యము నీకిదే కలుగు నమ్మ?
ఏల నీ కింతతత్తర మింతలోనె?

మాత: వచ్చుచున్నాఁడ? చెప్పుమా నిశ్చయముగఁ
ఎపుడు వచ్చును? ఏ మంటి? విపుడె యనియ?
కన్నులారఁగఁ దనకూర్మి కన్నసుతుని
గాంచు ముచ్చట యింతలోఁ గలుగు నొక్కొ
పనికిమాలిన పరమనిర్భాగ్యురాలి?
కకట? నిక్కంబుగాఁ దెల్పు మయ్య నాకు.

జోదు: తల్లిరో! ఇంక నీకడ దాఁచ నేల?
నీదుకూరిమితనయుండు మాధవుండు
అప్పుడే వచ్చి చాలసే పయ్యె నమ్ము!
ఇంతతడవును వాఁడు నీచెంత నుండె,
ఈవు పోల్చంగ లేకుంటి వింతె కాని.

మాత: యోధుఁడా! నీవు నాముద్దుమాధవుఁడవె?

జోదు: మాతరో! నేను నీముద్దుమాధవుఁడనె.

స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ

వినుఁడు జనులార! వివరింతు వింతకథను
జరిగినదె కాని, కల్పితచరిత కాదు;
దివ్యమైన స్విట్జర్లాండు దేశమందు
కలఁడు 'విలియము టె' ల్లను కాఁపువాఁడు.

ఏటియొడ్డున నొక చిన్న తాటియాకు
గుడిసెలోఁ గాఁపురము చేసి, గొఱ్ఱెమంద
తోలుకొని వాఁడు మడిమట్ర దున్నుకొనుచు,
కష్టపడి జీవయాత్రను గడపుచుండు.

పొడమె నతనికి చిన్నారి బుడుతఁ డొకఁడు;
వానిపలుకులు తేనియసోన లొలుకు
తేటకన్నులు ముద్దులు మూట గట్టు
లేఁతనవ్వులు వెన్నెలపూఁతఁ బెట్టు.

గొఱ్ఱెపిల్లలతోఁ వాఁడు కూడిమాడి
వేడుకలు మీఱ నెప్పుడు నాడుచుండు;
చంగు మని యవి చేలలోఁ జౌకళింప,
చెలఁగి తానును వానితోఁ జెంగలించు.

కూడుగుడ్డకు నొక్కింత కొఱఁత లేక
దేవుఁ డిచ్చినదానికి తృప్తి నొంది
వెత లెఱుంగక హాయిగా స్వేచ్ఛ మీఱ
గడపుచుండిరి వారలు కాల మెల్ల.

కాల మొకరీతి క్రమముగాఁ గడవఁబోదు
సౌఖ్యములవెంట దుఃఖముల్ సంభవించు;
చల్లనైనట్టి యామిని చన్నపిదప
మండువేసఁగియెండలు మసలుఁ గాదె?

ప్రకృతిరమణీయ మగు స్విజర్లాండుసీమ
పడయలే దింక స్వాతంత్ర్యభానురేఖ;
వైరి యగు నాస్ట్రియాదేశ క్రూరవిభుని
పాలనంబున కృశియించి డీలువడియె.

అతఁ డొకనాఁడు రాజ్యమదాంధకార
మడర, స్విజ్జరులాండున కరిగి, యందు
విలియ మున్నపురంబున విడిసి, తనదు
టొక్కెమును నాటుకొల్పి, చాటించె నిట్లు:

'వినుఁడీ, ఎవఁడైన నీవీథివెంటఁ జనుచు
టెక్కెమును గాంచి తల వంచి మ్రొక్కఁడేని,
తోడనే వానిమూర్ధంబు తునిసిపడును
మందులార! యో బానిసపందలార!

విలియము మానాఁటి ప్రొద్దున పొలము వీడి
సుతునిఁ దోడ్కొని నగరంబు జొచ్చి చనుచు,
దారిలోఁ గాంచె ధ్వజమును, దానిచుట్టు
సంభ్రమంబున మూఁగిన జనులగుంపు.

చౌకులో నొక్క యున్నతస్థలమునందు
ధ్వజము నెలకొనియుండెను, దానిదిగువ
విచ్చుకత్తులు కరముల వీఁగియాడ
భటులు బారులు దీర్చిరి ప్రభునిచుట్టు.

'ధ్వజమునకు భక్తి మ్రొక్కుఁడీ దస్యులార!'
అనుచు గొంతెత్తి యఱచిరి యతనిభటులు;
చిత్తరువు వోలె నడుమునఁ జేయి జేర్చి
ఠీవి మీఱఁగ నిలుచుండె భూవరుండు.

జనులగుంపును జూచి, ధ్వజంబు జూచి,
పొగరుబోతగు నాఁఱేనిమొగము జూచి,
మది నొకింతయు నదరును బెదరు లేక
నిట్టతాడివిధంబున నిలిచె కాఁపు.

అతని సాహసమును గాంచి యక్కజంబు
నంది, భటు లిట్లు గద్దించి రతనిఁ గదిసి:
'కనులు గానవ? వీ కింత కావరంబ?
మ్రొక్క వేటికి సాఁగిలి టెక్కెమునకు?'

అనుడు, ధీరత తోఁపంగ ననియె కాఁపు:
'ఈశునకె కాని, మనుజున కేను మ్రొక్క;
తుచ్ఛజీవము తొలఁగిన తొలఁగుఁ గాక,
విడువఁ జాలను స్వాతంత్ర్య విమలవాంఛ.

'పట్టి బంధింపుఁడీ వీని బంటులార!'
కనుల నిప్పులు రాలంగ ననియె ఱేఁడు—
'తెగువతో వీఁడు నాయాన ధిక్కరించె,
ద్రోహి యగు వీనిశిరమును ద్రుంతు నిపుడె.

క్షణము తాళుఁడు - మా కొండు జ్ఞప్తి వచ్చె -
మేలివిలుకాండ్రలో వీఁడు మేటి యనుచు
వింటి మొకసారి, యీతని వింటినేర్పు
కని వినోదింత మొక్కంత, గడియసేపు.

చిట్టిబాలుని గొని తెండు రెట్టఁబట్టి,
వృక్షమూలమునకు వాని విఱిచికట్టి
నిలుపుఁడీ రేఁగుకాయను నెత్తిమీఁద’
అనుచు శాసించె ఱేఁడు కట్టలుక గదుర.

ఆనతిచ్చెనో లేదో యి ట్లవనివిభుఁడు -
భటు లొనర్చిరి సర్వంబు చిటికలోన;
ప్రభునిచేఁతకు వగఁజెంది పలికె కాఁపు
గద్గదిక తొట్రుపాటును కడలుకొనఁగ.

‘నేర మేదేని నున్నచో, నేన కాని,
పాప మీతఁడు పసిపాప, బాధ్యుఁ డగునె?
కురియుఁ దగుఁ గాని నామీఁద క్రోధవహ్ని,
చిన్నిబాలుని శిక్షింపఁ జన్నె మీకు?’

వికటమ్ముగ నవ్వి తోడనే విభుఁడు పలికె,
'చెనఁటివే చిన్ని బాలుని శిక్ష సేయ?
వీనితలనుండి యొకరక్తబిందు వైన
ధరణిఁ బడెనేని, కర్తవు దాని కీడె.

పెక్కు లేటికి? - నీవిల్లు నెక్కుపెట్టి
సూటిగా నొక్కబాణంబు మీటుమయ్య
రేఁగుకాయను లక్ష్యమ్ము గాఁగఁ జేసి,
కైకొనుము స్వేచ్ఛ కానుకఁగా క్ష్మతీఁడ!'

పిడుగు బోలిన యామాట వినినతోనె
జనుల హాహారవంబులు చదలు ముట్టె,
సతుల యాక్రందనంబులు సందడించె,
పిల్ల లెల్లరు భీతిచే తల్లడిల్లిరి.

ఉల్లమున నీసు రోసంబు వెల్లడింప,
మొగము బిగియించి కనుబొమల్ ముడివడంగ
శీఘ్రముగ విల్లు నమ్ములు చేతఁ దాల్చి
నిబ్బరంబుగ విలియము నిలిచియుండె.

చలన మొందక, కొంకును జంకు లేక
నిర్భయత్వంబున నిట్లనె నర్భకుండు:
'ఏయుష్మా తండ్రి! తడసెద వేల యింక?
బన్న మొందెనె నీగుఱి యెన్నఁడేని?'

తనయు తెగువకు మది మెచ్చి జనకుఁ డంత
'ఈశ్వరుఁడు నీకు శుభముల నిచ్చుఁ గాత!'
అంచు, శరమును వింట సంధించి యేసె,
రివ్వురివ్వున గాలిలో రెచ్చి పాఱె.

'బాపురే! ఎంత చక్కని నైపుణంబొ!
చెక్కుచెదరక యున్నాఁడు చిన్నిబిడ్డ;
దేవుఁ డెన్నఁడు దీనుల డెసనె నిలుచు'
నన్నుచు గొల్లున నఱచిరి జనులు చెలఁగి.

సూటి నేగిన యాతూపు నేటు తగిలి
రెండు చెక్కలుగాఁ జీలి రేఁగుకాయ
ధరణిపైఁ బడె మూపుటుల్ వెలుఁగుపడఁగ,
బాలుఁ డలరారె తలపువ్వు వాడకుండ.

'బళిర! మెచ్చితి నీవు నీబాలకుఁడును
నేఁడు చూపిన తెగువకు! వేడు కలర
నీదు నెలవున కేగుమీ, నిన్ను విడిచి
పుచ్చితిని గాన, నను నీవు మెచ్చవలయు.'

అనుచు నృపుఁ డన, చల్లఁగా ననియె కాఁపు,
'నిన్ను నే మెచ్చు టటు లుండ, నన్నె నీవు
మెచ్చుకొనవలె, నిను బోరిపుచ్చకుండ
ప్రాణదానంబు చేసితిఁ గాన ఱేఁడ!

ఓయి! నీచావు నాచేత నుండె సుమ్మి;
నాదుబాణము గుఱి తప్పి నా కొమరుని
శిరము తెగనేని, తెగును నీశిరము కూడ
వాఁడి యగు నాదు రెండవబాణమునను.

చూడుమా యిదె రెండవవాడితూపు
డాఁచియుంచితి నాచల్లడంబునందు;
నీదు ప్రాణము కాపాడి నిన్ను విడిచి
పుచ్చినందుకు నను నీవె మెచ్చవలయు.

ఎల్ల జగములఁ గాపాడు నీశ్వరుండు
నన్ను నిన్నును కాపాడినాఁడు నేఁడు;
వాని కర్పించుకొందము భక్తి మీఱ
వర కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములు.

యతి — నృపతి.

విభునితో భృత్యుఁ డీరీతి విన్నవించె:
"యతివరేణ్యుఁడు దేవాలయమ్ము వీడి
గుడికి వెలుపల గుడిసెలనడుమఁ జేరి
చెట్లనీడను ప్రార్థన చేయుచుండె.

తమ్మిపువ్వున తూఁగాడు తుమ్మెద లన
వానిచుట్టును మూఁగుచు భక్తు లకట!
ఒక్కఁడును లోని కడుగిడ నొల్లఁ డయ్యె;
శోభ చెడి దేవళం బెల్ల శూన్య మయ్యె."

సంభ్రమంబును చిడుముడి సందడింప,
యతివరుని చెంత కేతెంచి, యనియె నృపతి:
"స్వర్ణగోపుర మున్న దేవళము వీడి
చెట్లనీడను ప్రార్థింపఁ జెల్లు నయ్య?"

చేతమున నించు కేనియు భీతి గొనక
ప్రభునితో మౌనివర్యుఁడు బదులు వలికె:
"ఎవరి పూజింతు నచ్చట? ఈశ్వరుండు
అవలఁ జనె నీదు దేవాలయంబు వీడి."

"లచ్చలకొలంది రూప్యముల్ వెచ్చపఱిచి
మేటిశిల్పంబు మెఱయ నిర్మించినట్టి
పైఁడిశిఖరంబు దేవుండు వీడి చనునె?
అక్కటా! ఎట్లు నమ్ముదు?" ననియె రాజు.

అనుడు మునివర్యుఁ డిట్లనె "అవనినాథ!
కుడువ కూడును, పడియుండ గుడిసె లేక
గొల్లు మని నాఁడు ప్రజ లెల్ల గోలవెట్ట,
గెంటితివి కాదె వారి నీయింటినుండి?

తనదుబిడ్డలు తలదాఁచికొనఁగ నింత
నీడ యైనను లేక యల్లాడుచుండ,
కనకభవనంబు నా కేల? యనుచు మదిని
కినిసి దేవుండు గుడి వీడి చనియె నధిప!"

అనుడు, నామాట లాలించి యాగ్రహమున
కనుల నిప్పులు రాలంగ మునిని గాంచి
"తోడనే నాదురాజ్యంబు వీడి యవల
తొలఁగిపొ" మ్మని యదలించి పలికె ఱేఁడు.

"దేవునే గెంటివైచిన దిట్ట వీవు
ఇంక నను గెంటివైచుట యేమిలెక్క?
ఇంతకాలముదనుక నీచెంత నుండి
వెడఁగునైతిని" అని పల్కి వెడలె మాని.

పి. ప్రకాశరావు అండ్ బ్రదర్సువారి
శ్రీరామముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.